

митрополитом Лларіоном, найголовніша з яких “практично знати свою літературну мову й вимову та свій соборний правопис, працювати для збільшення культури своєї літературної мови” [3, с.15].

Список використаних джерел:

1. *Болтівець С.* Іван Огієнко про деякі особливості української мови // Дивослово. — 1996. — №1. — С.14-20.
2. *Лларіон.* Навчаймо дітей своїх української мови, Вінніпег, 1961. — 52 с.
3. *Огієнко І.* Наука про рідномовні обов'язки. — Львів: Фенікс, 1995. — 46 с.
4. *Огієнко І.* Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. — К.: Абрис, 1991. — 272 с.
5. *Тимошик М.* Весь вік, весь труд віддав Україні // Пам'ять століть. — 1997. — №1. — С.71-85.
6. *Ювілейна* книга на пошану Митрополита Лларіона. — Вінніпег, 1958. — 318 с.

In article focuses on Ivan Ohienko's recommendations concerning ways of assuring the status of the Ukrainian language in all state civil establishments. Favourable conditions for mastering it, especially in the period of native state formation.

Key words: the obligations of the native language, national degradation, language laziness, language political irresponsibility, conscious member of a nation.

Отримано: 28.04.2005 р.

УДК 801.73.0

Л.І.Бондарчук

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ШЛЯХАМИ ДО ІСТИННОГО ШЕВЧЕНКА: ЗА СТОРІНКАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ І.ОГІЄНКА ТА Я.ДЗИРИ

Представлені у зіставленні методи досліджень І.І.Огієнка та Я.Дзири, що ведуть до істинного, не сфальшованого Т.Шевченка.

Ключові слова: цензура, комуністична ідеологія, текстологія, віруючий християнин.

Він світильником був,

Що горів і світив

Св. Письмо

Ми звикли до характеристики видань Шевченкових творів як дореволюційних (прижиттєвих та після заслання), дорадянських чи радянської (комуністичної) доби. Майже не говориться про долю виданих Шевченкових творів як певну систему, що віддзеркалювала стан суспільно-політичної думки в царській Росії, пізніше в УНР, в

Україні радянській. Зроблені певні висновки про цензурування дореволюційних видань Шевченка та про те, що кількісно, сотнями тисяч Шевченко найбільше видавався за радянської доби. Відповідно, за панування комуністичної ідеології, десятки досліджень шевченкознавців були спрямовані на те, щоб показати революційний, атеїстичний зміст поетових творів, його образів, сюжетів (хай і біблійних), на те, щоб визначаючи місце геніального українського поета у світовій культурі, неодмінно порівнювати, зіставляти його з іншими національними культурними діячами.

Пам'ятаємо й те, що роками дослідники (і не тільки вітчизняні!) намагалися відповісти на питання: — В чому притягальна сила поета, де джерела тієї потужної енергії, яку випромінюють тексти “Кобзаря”? Чому важко знайти подібне явище в інших національних культурах? Чому немає (напевно, немає) у світовій літературі іншого митця, який зазнав таких фальсифікацій, як Шевченко?

Тим часом хтось мусив наважитися, за словами М.Тимошика, *“виокремити ту грань, за якою закінчувався образ справжнього Тараса Шевченка і починався сфальшований, неадекватний, розмитий”* [5, с.26]. Не випадково, зауважує дослідник, митрополит Іларіон з гіркотою констатує, що *“ми ставимо повсюду пам'ятники, але всього його ще не знаємо й не все зробили, аби пізнати”* [5, с.22].

Наблизитися до Шевченка істинного, більше пізнати його допомагають розгорнуті сторінки досліджень тих сумлінних шевченкознавців, які надавали величезного значення ретельному прочитанню рукописних текстів поета, зокрема, — їхній лексичній системі, стилю, правописові, окремій букві, логіці розділових знаків та іншим елементам, що дозволяли зробити доказовий висновок про автентичність (справжність) тексту чи його фальшування.

У нашій увазі — висновки І.Огієнка та Я.Дзири.

Радянські шевченкознавці не наважувалися коментувати автографи Кобзаря (зі зрозумілих причин) — такий задум виношує ще зі студентських років майбутній професор І.Огієнко. Розпочаті в Києві досліді Шевченкової мови учений продовжує у Кам'янці-Подільському, Варшаві, Холмі, Лозанні, завершує у Канаді. В об'єктиві уваги професора — видання “Кобзаря” В.Доманицьким (1910), від якого наступні друки все більше відходили, а також — лейпцизька збірка “Новые стихотворения Пушкина и Шавченки” (1859) — перше прижиттєве безцензурне видання творів Кобзаря, що мало величезне резонансне звучання не тільки в царській Росії, але й у всій Європі.

На основі текстологічних зіставлень унікального лейпцизького та академічних видань Шевченка (від 1840 — до 60-х рр. ХХ ст.) І.Огієнко дійшов переконливих висновків: 1. Шевченко ніколи не був атеїстом, завжди був віруючим християнином-православним. 2. “Секрети” дивовижної Шевченкової популярності у народі (і не тільки українському, але у світі загалом) — у

його “релігійному стилі”, що є виявом правдивого стану душі поета, відображенням чесотної, високо шляхетної української народної мови, також — у самому способі думання Шевченка як інтимній, задушевній розмові з самим собою, своєю душею з Богом.

Послідовно, хоча й у переплетінні і взаємопов’язаності, розгортає І.Огієнко свої аргументи, які нерідко перегукуються з доказовими міркуваннями Я.Дзири. Саме Я.Дзира переконує, що майбутні упорядники Шевченкових видань мають звернутися до поетових автографів, на основі їхніх староукраїнських (козацьких) норм мають дати тексти з історичними коментарями, примітками, поясненнями — цілим науковим апаратом.

Витоками релігійності Шевченка, на думку обох дослідників, були традиції родини. У дитячі роки Шевченка на Звенигородщині (Правобережна Україна) русифікаторська політика царату робила тільки перші кроки. Можна передбачити, на думку Я.Дзири, що Граматику, Часословець і Псалтир учив Малий Тарас ще у староукраїнському варіанті церковнослов’янської мови — нею ж столітній дід Іван читав по неділях “Четьї-Мінеї” Дмитра Туптала. З цієї книги зрозуміло йому мовою Шевченко ще з дитинства збагнув інший, духовний світ, а Псалтиря знав мало не напам’ять.

Шевченко не розставався з Біблією (до речі, подарованою Варварою Рєпніною) під час заслання, перебував під сильним впливом Псалтиря. Чи ж дивно, що у “Кобзарі” поет так часто навчає, що треба молитися, що такими сильними є біблійні мотиви, образи. Проте, що слова Бог чи Господь та похідні від них сотні раз стрічаються у “Кобзарі”, пише І.Огієнко “... Він (Бог) постійно в його душі і серці, і автор не може ніколи забути про нього”; “Бог у Шевченка міцно пов’язаний з Людиною в одне нерозривне ціле” [2, с.177]. Як і Огієнко, Я.Дзира звертає увагу на таку невідповідну деталь: щоб представити Шевченка атеїстом, безбожником, матеріалістом, у радянських виданнях з малої літери подаються імена зі Святого Письма — Бог, Господь, Спаситель, Матір Божа, Слова “Біблія”, “Отче наш” тощо, хоча сам поет писав і друкував ім’я Бога з великої літери. До Бога Шевченко звертається в своїх творах, називаючи ім’я Бога понад 500 разів [1].

Шевченко, за спостереженням І.Огієнка, уживає багато незмінних (“утертих”) виразів зі словом Бог — ними насичена народна мова. Це такі вирази, як: Дай Боже, Поможи Боже, Слава Богу. Крий Боже, Сохрань Боже та ін. [2, с.177]. Часто Бог зветься тільки словом Святий (як і в Біблії). Частотні вирази Боже милий, (милосердний), Боже мій, так само — Світ Божий, день Божий, і просто Божий. Із самого серця випливає “високо цікавий” епітет святий у Шевченковій мові та слово свято — день, призначений на все святе, найкраще, чесотне [2, с.185]. Дуже поширені звернення до Матері Божої, Богородиці, пошаною до якої було перейняте життя в Україні з глибокої давнини.

Так само цікаво зіставляє І.Огієнко народну мову та мову Шевченка з погляду поширення назв християнських святинь: небо, рай, благодать, природа (як творіння Боже), місяць і зорі, краса Господня, також — благословення на порозі, що є, за народним віруванням, — найсильніше. Думи ж Шевченкові — це його діти. *“При такому високому, святому погляді, як на Боже Слово, поет рівняється з стародавнім пророком, що картає зло в світі, а покажує добро та Правду Божу — звідчи походить і Шевченків релігійний стиль. Шевченко часто досягає верхів цієї поезії і вона в нього чиста, тиха і високочесотна — свята, Божа поезія”* [2, с.193]. У Шевченкових творах життя людське проходить з Богом, і тому у текстах зустрічається слово гріх, за який карає рано чи пізно Господь. Часте й благословення, яке так поширене в Україні віддавна (від батька — дітям, або від старшого — молодшим). Помітною ознакою реальності в Україні є дзвонення, святкування неділі, читання молитов, силу яких знають дійові особи “Кобзаря”. Філософія самого життя в “Кобзарі”, зазначає І.Огієнко, — чисто народна, українська, релігійна і дуже проста [6, с.197]. У Шевченкових творах немає лайок, “розперезаної” мови. Його мова завжди чесотна, у ній немає навіть поширеного “чортзнащо” — замість нього подається бізна-що [6, с.204].

Виразною і високою, на думку І.Огієнка, є Шевченкова наука. Усе, що в “Кобзарі”, — це наука Великого Учителя у його неповторно розповідній, ритмізованій мові. Це наука Пророка, учителя життя, учителя моралі — і в цьому сенсі Шевченко справді неповторний, не має подібних собі у літературах інших. Це Учитель Правди Божої, це Просвітник, натхненний Проповідник. Така Божа воля! Твоя свята воля! Все од Бога! — ці слова досить частотні у текстах Шевченка. Моліться! — основний його заклик — заклик поета національної ідеї:

*Свою Україну любить,
Любить її. Во время лете
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа молить!*

Тільки в крайньому розпачі, на глибоке переконання І.Огієнка, міг Шевченко нарікати на Вседержителя — свідомим богохульником він ніколи не був [6, с.238]. По-євангелієвськи високою, за спостереженням І. Огієнка, є моральна наука того, *“хто Божу волю істотно носить у серці своєму”* [6, с.219]. Ця наука, по-євангелієвськи висока, кличе шанувати батька — матір та матір молодую з “своїм дитятчком малим”, гаряче любити Господа-Бога; молитися їй за свою нещасливу Україну.

Не можна обминути слово “Україна”, яке є одним з ключових у творчості поета — всього форму “Україна” Шевченко вживає 200 разів” [2].

До 1930 р. жоден упорядник не сумнівався у вживанні “ї” у цьому слові, бо, переконує названий дослідник, таке вживання

було у списках віршів (з 40-х — поч. 50-х рр.) Куліша, Максимовича, Лазаревського, Жемчужникова та тих, хто чув, як вимовляв це слово поет, зокрема, — на літературних вечірках у В.Тарновського, де збиралися друзі поета [2]. *“Ця національно свідомо українська інтелігенція, — пише Я.Дзира, — вміла відрізнити Україну від України”* [2]. Тим часом в академічних виданнях 1935-го і 1939-го рр. ужито русифікаторську форму “Україна”. Немає жодних підстав, твердить Я.Дзира, подавати вже понад шість десятиріч геополітично-етнічний термін нашої Батьківщини — Україна як Україна. У Шевченка термін “Україна” уживається не більше 20 разів — як книжне, зумовлене загальною ритмікою віршів. Завдяки слову “Україна” у Шевченкових творах воно й *“утвердилося у свідомості нашого народу як державний політично-етнічний термін”* [2].

Я.Дзира послідовно розгортає зовсім не риторичне питання. Чи маємо академічне видання Шевченка?

Переконаливо спростовується думка радянських шевченкознавців про буцім російськомовний варіант вірша “Умре муж велій...”, бо цей твір є українською формою церковнослов’янської мови.

На думку Я.Дзирі, зрусифікованими є і біблійні епіграфи до віршів Шевченка — їм треба повернути їх первісне написання і вимову (Алилуя, Вифлієм, Пилат та ін.) “Зіссуття Шевченкових текстів” — так називається окремий розділ праці Огієнка, присвячений непростій долі Шевченкових творів. “Підправляли” авторові твори нерідко їх переписувачі, на цензорські причіпки скаржився ще сам Шевченко, перероблення були й зумисні, з метою атеїстичності, про що йшлося вище. Зіставивши різні видання, І.Огієнко висловлюється за правдивість тексту лейпцизького видання (1859). Зокрема, наводить “паралелі” у текстах “Заповіту” кївського та лейпцизького видань:

2. *Все покину і полину*
До самого Бога.
Молитися... А до того —
Я не знаю Бога.

2. *Все покину і полечу*
До самого Бога.
Молитися... А до того
Поховайте та вставайте.

Правдивими рядками [2], логічно поет звертається до свого замілого поневоленого народу, щоб його розбудити і надихнути до визвольних дій. У цьому плані, за висновком І.Огієнка, *“мало й поверхово”* вивчена Шевченкова поема “Марія”. Кожне втручання у тексти Шевченка *“розкладає читача і забруднює йому душу. І це простий обман: Шевченко був глибоко релігійним!”* [6, с.280].

Отже, — *“на часі ґрунтовне вивчення текстології Шевченкових творів і їхнє повне видання. Цього не можна робити без видання на початку фотографічних копій з оригіналів усього “Кобзаря”*” — як не приєднатися до висновку М.Тимошика? [5, с.23]. Про елітарне видання “Кобзаря” для українського інтелігента висловився і всенародний президент В.Ющенко.

Список використаних джерел:

1. *Бондарчук Л.І., Савиченко М.М.* “Караюсь, мучуюсь, але не каюсь...” (Біблійні мотиви в творчості Шевченка) // Християнські сюжети та образи в художній літературі. — Житомир, 1993. — С.8-9.
2. *Дзира Я.* Козацький правопис поета. Чи маємо академічне видання Шевченка? // ЛУ. — 1994. — 10 березня.
3. *Дзира Я.* Геній і коментатори його творчості // ЛУ. — 1990. — №№ 10, 11, 12, 13.
4. *Тимошик М.* Шевченко, якого ми не знаємо // ЛУ. — 2003. — 6 березня.
5. *Тимошик М.* Канадська Шевченкіана митрополита Іларіона // Огієнко І. (митрополит Іларіон). Тарас Шевченко. — К.: Наук.-вид. центр “Наша культура і наука”, 2003.
6. *Огієнко І. (митрополит Іларіон).* Тарас Шевченко. — К.: Наук. вид. центр “Наша культура і наука, 2003.
7. *Шевченко Т.* Поезії. У двох томах. — К.: Веселка, 1988.
8. *Сохацька Є.І.* Тарас Шевченко — не атеїст (І.Огієнко про лейпцизьке видання революційних віршів Тараса Шевченка // Сохацька Є. На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. — Кам'янець-Подільський: Оіум, 2004. — С.342-349.
9. *Сохацька Є.І.* Іван Огієнко про релігійність Тараса Шевченка // Сохацька Є. На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. — Кам'янець-Подільський: Оіум, 2004. — С.357-389.

Ogiyenko's and Dzyra's methods of research which lead to veritable, non-falsified understanding of Shevchenko are compared in the article.

Key words: censorship, political ideology, textology, believer, Christian.

Отримано: 27.04.2005 р.
УДК 821.161.2.09(049.32)

В.В.Лизанчук

Львівський національний університет імені Івана Франка

**“МІРКУЙМО ГЛОБАЛЬНО, ПРАЦЮЙМО ЛОКАЛЬНО,
ТВОРИМО НАЦІОНАЛЬНО!”**

У статті йдеться про працю О.Гриніва “Збуджена Україна: самоствердження нації після контузії населення. Непретензійні нотатки” (Львів, 2004), присвячену проблемі теперішнього національного розвитку України.

Ключові слова: переосмислення історії, мінімалістська політична культура, роздвоєння українського народу, малоросійський етнографічний патріотизм, українське державотворення, національна мова, духовне об'єднання.

Кожна науково-публіцистична праця професора Олега Гриніва викликає неабияку зацікавленість, спонукає до всебічних роздумів про минулу, нинішню і майбутню Долю України після відновлення її незалежності. “*Треба мати на увазі, що незалежність Укра-*